

Koncepciós perek Magyarországon a kommunista diktatúra alatt

Bagi Veronika
Budapest 2015.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	2
Koncepciós perek a történelem tükrében	2
A szovjet koncepciós perek jellemzői	4
A koncepciós perek tipizálása	6
Munkásmozgalmi perek	8
A koncepciós perek alapjául szolgáló jogszabályok	8
Az egyházi személyek és szervezetek üldözése	13
A bíróság politikai nyomás alatt.....	14
Közkegyelem	17
Megtorlások 1956 után	18
A semmisségi törvények.....	19
Összegzés	21
Irodalomjegyzék.....	23

Bevezetés

„Cseri Jancsit, egy húszéves parasztfiút, a kocsmában tartóztatta le az ÁVO. Barátai, akikkel mulatni ment, régi katonanótákat énekeltek, mint például „Horthy Miklós katonája vagyok” kezdetűt, meg hasonlókat. De mindezt Cseri nem tudta, mert tökrészezen hevert az asztal alatt. Társait a helyi csendőrségen felpofozták, s aztán elengedték, őt pedig felküldték a budapesti ÁVÓ-ra. Cseri zsebében őrizte internálási végzését, mely így szólt: „Kocsmában mulatozott barátaival, akik demokráciaellenes nótákat énekeltek. Bár bebizonyosodott, hogy Cseri részegsége miatt a dalolásban nem vett részt, feltehető, hogy józan állapotban velük énekelt volna. Fentiek alapján úgy kellett határoznom, hogy Cseri Jánost a magyar állam biztonsága érdekében hat hónapra internálom. Károlyi Márton alezredes s.k.” Alatta a dátum, 1948. december: éppen két esztendeje volt.”¹

Faludy írásában a koncepciós perek lényege jelenik meg. A koholt vádak, a rendes, alapelvekre épülő eljárás hiánya valamint a rendszer kiszámíthatatlansága. A fenti eset csak egyike volt azon számtalan pernek, amely a kommunista diktatúra megszilárdítását szolgálta.

A koncepciós perek fogalmán olyan büntetőeljárásokat értünk, amelyek elszakadnak a büntetőeljárásnak a büntetőeljárási törvénybe foglalt céljától, és különböző politikai célok elérését szolgálják. A politikai cél elérése érdekében fiktív tényállás alapján, vagy/és megalapozatlan tényállás lapján, vagy/és anyagi jogi rendelkezés megsértésével, vagy/és amorális jogszabályok alkalmazásával hoznak akár államellenes bűncselekményekben, akár köztörvényes bűncselekményekben marasztaló ítéletet.²

Koncepciós perek a történelem tükrében

Politikai koncepciós pereket több országban folytattak eseti jelleggel, elszórta, vagy egyes időszakokban sorozatosan.

Az emberiség története során számos esetben előfordultak olyan büntetőeljárások, melyeknek valódi célja nem a tényállás feltérképezése, bűnösség megállapítása és

---

¹ Faludy György: Pokolbéli víg napjaim, Budapest, 1989, Magyar Világ Kiadó Kft. 375. o.

² Kahler Frigyes: Jogállam és diktatúra II., Budapest, 2008, Kairosz Kiadó, 37-38. o.

igazságos büntetés kiszabása volt, hanem birtokok megszerzése, vagy politikai vetélytársak likvidálása, adott esetben mindkettő. Itt megemlíthetjük a késő középkor nagy jelentőségű koncepciós perét, ami 1314-ben folytatódott a Jeruzsálemi Templomos Lovagrend ellen. Az eljárás megannyi lovag életébe került, beleértve a rend 23. nagymesterét, Jacques de Molay-t. A diktatúrák a büntetőeljárást előszeretettel alkalmazták politikai fegyver gyanánt. A francia forradalom után a jakobinus diktatúra a büntetőeljárás alapelveit figyelmen kívül hagyva megalkotta az ún. gyanús törvényt. Ennek következtében a „második terror” ideje alatt folytak politikai perek.³ A gyanús törvény kimondta, hogy az ún. gyanúsakat őrizetbe kell venni, ezután a Forradalmi Törvényszék elé kell állítani őket. A 20. századi diktatúrák visszanyúltak a - történelem tükrében sikeresnek mondható - koncepciós perekhez, és koholt vádakkal iktatták ki politikai ellenfeleiket.

A koncepciós perek valamely konkrét esemény okán, a társadalmi feszültség kiéleződésének korszakában lehetőséget adtak az esetleg eleve hátrányosan megkülönböztetett politikai csoporthoz, szociális réteghez tartozó egyén vagy egyének büntetőjogi felelősségre vonás következtében egy meghatározott irányzat vagy csoport kompromittálására, meggyűlöltetésére a közvélemény szemében.

„Ezek a perek egymással szemben álló ellenséges erők nyílt összecsapását fejezték ki, céljuk a megtorlás és a megelőzés volt. Nem tulajdonítottak nekik kifejezetten propaganda, „nevelő” értéket, s nem szolgálták a rendszer belső vitáinak megoldását sem. A bíróság függetlensége, tekintélye nem szenvedett csorbát, mert a perekben nem a vádhatóság által kívánt ítéleteket hozták meg, nem voltak előre, a bíróságon kívül megszabott büntetési tételek, sem pedig „forgatókönyvek”. A bíróság saját mozgásterrel, mérlegelési lehetőséggel rendelkezett.”⁴

A második világháború után a szovjet hatalmi övezet országaiban lefolytatott politikai perek azonban új jellegzetességeket mutattak. Többek között újdonságnak tekinthető, hogy a koncepciós pereket a hatalom gyakorlásának általános eszközeként alkalmazták, ebből adódóan nem eseti jellegűek voltak.⁵ Oroszországban, az 1917. évi októberi államcsíny után a nagy számban lefolytatott büntetőeljárások a tulajdonviszonyok

---

³ Kahler, 2008, 6-7. o.

⁴ Sipos Péter – Zinner Tibor: A szovjet koncepciós perek hátteréhez: 1. rész, In: Belügyi Szemle, 28. évf., 7. szám, Budapest, 1990, 76-84. o.

⁵ Sipos – Zinner, 1990, 76-84. o.

megváltoztatását, az ideológiai szemlélet átalakítását és a politikai ellenfelek felszámolását szolgálta. Lenin halála után Sztálin is ezt az eszközt használta diktatúrájának megszilárdításához. Kezdetben riválisai, majd a hatalom megszerzése után pedig saját párttagjai kerültek a vádlottak padjára. A koncepció pereknek köszönhetően vesztette életét többek között Buharin, Tomszkij, Zinovjev és Kamenyev.

„A klasszikus szocializmus rendszere a konfliktusok állandó termelésén, és ezeknek a konfliktusoknak a megoldásán nyugszik. Ezeknek a legfontosabb színteret a koncepció perek adtak. A tárgyaláson a rendszer megmutathatja erejét és elszántságát, azt, hogy a bűn nem maradhat leleplezetlenül és megtorlatlanul. A legfontosabb, leginkább példaértékű pereket a rádió egyenesen közvetítette, és a katartikus pillanatokban, általában akkor, amikor a fővádlottak beismerő vallomást tettek, a munkahelyen megengedték a dolgozóknak, sőt, kötelezték őket arra, hogy közösen hallgassák a közvetítést.”

A hatóság célja nem csak az volt, hogy a gyanúsítottat rávegyék az együttműködésre, hanem, hogy aktív részvételt tanúsítson a per alatt. Minél hihetlenebb a vád, vagy a beismerő vallomás, annál erősebbnek hat az az államhatalom, amelynek megfelelő eszközei vannak arra, hogy az előírt szerep eljátszására kényszerítsék a vádlottat. A nyilvánvalóan hihetetlen vallomások, a logikai hézagok a rendszer erejét mutatták.⁶

A sztálini joggyakorlatot fejezi ki a Visinszkij- féle formula: „...minden bírósági ügy az osztályharc egyik epizódja”. A. J. Visinszkij, a harmincas évek Szovjetuniójának legfőbb államügyésze szerint a bírósági tevékenység tartalmilag és formailag is az uralkodó osztály, jelen esetben a munkásosztály adott politikai törekvéseit és célkitűzéseit szolgálja. A sztálini Szovjetunióban viszont lényegében nem a munkásosztályt, hanem a hatalmi „elit” célkitűzéseit, érdekeit juttatták érvényre.

A szovjet koncepció perek jellemzői

Deutscher megállapítása nyomán a szovjet koncepció perek tárgyi és más bizonyítékok nélkül, pusztán a vádlottak beismerésén alapultak, a beismerő vallomások

---

⁶ Rév István: A koncepció színjáték, In: Rubicon, 4. évf., 1-2. szám, Budapest, 1993. 51-54. o.

keletkezésének körülményeit azonban senki sem ellenőrizhette. A vallomások többségében kínzások következtében jöttek létre, a többi zsarolás vagy megtévesztés eredményeképpen. A beismerő vallomások szerepe különösen fokozódott az ún. összeesküvés „bűnös” szövetkezésekben: a szovjetellenes, ellenforradalmi szervezkedésekben.⁷ Visinszkij kijelentette, hogy a „vádolt nyilatkozatai elkerülhetetlenül a legfontosabb, döntő bizonyítékok lesznek”. Megemlítette azt is, hogy ha van hiányossága a pernek, az abból adódik, hogy a „vádoltak mégsem mondtak el elejétől a végéig mindent, amit tettek”.⁸

A perek egy része a nyilvánosság előtt folytatódott le, más részük szigorúan titkos volt.

Az eljárások politikai célok megvalósítását szolgálták azáltal, hogy az eltérő elveket valló személyekről „bebizonyította”, hogy nézeteik bűncselekménnyel egyenértékűek, illetve hogy maguk a személyek ellenséges elemek.

A koncepció pereknél teljes mértékben hiányzanak a büntetőeljárás garanciái, úgy mint: a független bíróság előtt folyó kontradiktórius eljárás, ahol a törvény előtti egyenlőség alapján, védő kirendelése, a vád tényállásának keretei között folyó eljárásban, a vád bizonyítási terhével és az ártatlanság vélelmének szem előtt tartásával, a bizonyítékok szabad mérlegelése alapján születik megalapozott tényállás, és ennek megfelelő marasztaló, vagy felmentő ítélet.⁹

A szovjet koncepció perek a következőképpen zajlottak: A pártvezetés kialakította a szükségesnek és megvalósíthatónak vélt propaganda- és megfélemlítési, „társadalomnevelési” célokat. Ezután kezdődött a perek megformálásának első szakasza. A nyomozó hatóság a meghatározott iránynak megfelelő ügyet keresett, és megállapította a vádlottak körét. Elkészítettek egy előzetes vádirattervezetet, amelyhez úgy szolgáltattak bizonyítékot, hogy a fogságban lévő személyeket a vádiratot alátámasztó vallomásra kényszerítették. Érdemi nyomozás nem folyt. A vádlottak megtanulták szövegüket a nyilvános tárgyalásra, beleértve a „végszóként” szolgáló közvádlói kérdéseket, néha más terheltek vallomásait is. A második periódus a tárgyaláson ment végbe, nyilvános színjáték formájában. A vádlottak, esetenként tanúk, szakértők, valamint az ügyészek és a bíróság elnöke között zajló kérdés-feleletből, a

---

⁷ Kahler, 2008, 14. o.

⁸ Szakács Sándor-Zinner Tibor: A háború megváltozott természete, Budapest, 1997, Genius Gold Rt, 149. o.

⁹ Kahler, 2008, 15. o.

perbeszédéből, és az utolsó szó jogán elmondottakból alakult át a vádirat a vele teljes mértékben azonos értelmű, ugyancsak előre elkészített ítéletté. A két irat közötti különbség az volt, hogy csak az ítélet tartalmazta az úgyszintén előre megszabott büntetési tételeket.¹⁰

A koncepciók peres tipizálása

Kahler Frigyes a koncepciók peresét a tényállások és az alkalmazás figyelembe vételével csoportosította.

Tényállásokat tekintve az első csoport a konstruált koncepciók peres, a második csoport pedig a tendenciós koncepciók peres.

A konstruált koncepciók peres jellegzetessége a valótlán, kitalált tényállások szerkezete, esetenként hamis bizonyítékok felhasználásával. Javarást ugyanakkor csak a vádlottak vallomásai állnak rendelkezésre, amelyek kínzás, zsarolás, megfélemlítés eredményeként keletkeztek. A konstruált peres egyik típusa, amikor valós elemekből szerkesztik össze a tényállást úgy, hogy a szerkesztés után a tényállás már nem feleltethető meg a valóságnak, csak a per valós céljának. Ez jellemző a legtöbb szabotázs típusú perre.

A tendenciós koncepciók peres tekintetében a joganyaggal történő visszaélés kerül a középpontba. Ez különböző módokon történik: az anyagi jogi szabályok sérelmével, vagy a törvénybe foglalt eljárási szabályok és alapelvek figyelmen kívül hagyásával.

Az amorális jogszabályokon alapuló ügyek külön csoportot alkotnak. Ebben az esetben hiányzik a nyílt törvényszegés, viszont a megalkotott joganyag abszolút ellentétben áll a társadalom által elfogadott erkölcsi normarendszerrel. A koncepciók peresnek ez a része csak a semmisségi törvényekkel volt orvosolható.

Az állampolgári jogegyenlőség nyílt sérelmét okozta az osztály-hovatartozás szerinti ítéletek. Itt a valós tényállás és a ténylegesen elkövetett bűncselekmények esetében is nagymértékű sérelem jelenik meg, mert eltérő nagyságrendű büntetést alkalmaznak a vádlott osztály-hovatartozását figyelembe véve.

---

¹⁰Sipos Péter – Zinner Tibor: A szovjet koncepciók peres háttéréhez: 1. rész, In: Belügyi Szemle, 28. évf., 7. szám, Budapest, 1990, 78. o.

A törvénybe foglalt eljárási szabályok és alapelvek áthágásával folytatott eljárások tekintetében a törvény előtti egyenlőség helyébe lépő osztály-megkülönböztetés nemcsak a büntető anyagi jogi szabályoktól való eltekintést jelentette, hanem az eljárásjogi szabályokra is kihatott. Az ártatlanság véelme ellenében a „rossz osztályhelyzetű” vádlottnál a bűnösség véelmezése lépett előtérbe, ami voltaképpen megdönthetetlen volt. Az in dubio pro reo elv megtagadásával a bizonytalan tényeket is a vádlottak terhére értékelték.

A bíraskodás megszűnt önálló hatalmi ág lenni, és a bírói függetlenség felszámolása a titkos utasítások rendszerének alkalmazását jelentette. Ezzel függ össze az 1100 bíró elbocsátása és az ítéletek közvetlen ÁVH-ellenőrzése.

A bizonyítékok szabad mérlegelésének az elve is létjogosultságát veszítette, helyébe a bizonyítékok vádközpontú szemlélete lépett azzal, hogy a beismerő vallomás mellőzhetővé tette a további bizonyítást.

A védelem immár csupán formalitás volt, tekintve, hogy egy eleve adott döntésnél minden ellene való érvelés esélytelen.

A koncepciók pereket nemcsak a tényállások alapján csoportosíthatjuk, hanem a nyilvánosság szempontjából is. A koncepciók pereket ilyen fajta felosztásánál beszélünk látványpererekről vagy titkos eljárásokról.

A látványpererek, más néven kirakatpererek nyilvánosan zajlottak. Ide sorolhatjuk a politikai, vallási, szellemi vezetők elleni pereket, amiket nagy érdeklődés övezett. A pereket válogatott közönség előtt, forgatókönyv-szerűen folytatták le. A nagy látványpererekhez gyakran kapcsolódtak úgynevezett szatellit-pererek. Ezeknek a funkciója az volt, hogy a fő pererek tanúi más perekekben vádlottként szerepelve irányíthatók legyenek.

A pererek másik csoportját alkotják a titkos eljárások. Ezek a társadalomban való misztikus félelemkeltést szolgálják.

A látványpererek a társadalomban vezető szerepet betöltő személyek ellen folytak, bizonyításként, hogy a hatalom bárkit elér, a tömeges pererek a civil társadalom teljes

leépítését szolgálták. A tömeges perek a terror hatásos eszközeként segítették az általános félelemkeltést.¹¹

Munkásmozgalmi perek

A fent említett perek a kommunista hatalom eszközei voltak a magyar társadalom ellen. Ezek mellett a kommunista hatalmi rétegen belül alkalmazott koncepciós perek is ismertek. Ezek az ún. önfelszámoló perek, melyeket más néven munkásmozgalmi pernek neveznek. A vádlottak manipulálására nagy hangsúlyt fektettek az ilyen jellegű pereknél. A kommunista vádlottak a párt érdekében vállalták a gyakran kivégzéssel járó folyamatot. Ezek az eljárások nem voltak akkora horderejűek a társadalomban, mint azok, amik a hatalom megszerzése és megtartása érdekében folytak. Nemcsak az érintettek száma volt kevesebb a munkásmozgalmi perekben, hanem a társadalomra gyakorolt hatás is más volt. További sajátossága ezeknek a pereknek, hogy csak ezen perek kárvallottjai kaptak anyagi kártérítést készpénzben és lakásjuttatásban, míg a többi áldozat sem börtönévei utáni kártérítést, sem az elveszett javak visszaadását nem kérhette, kivételesen egyszeri segélyben volt csak részesíthető.¹²

A koncepciós perek alapjául szolgáló jogszabályok

A tételes jog rendszerében a második világháború után két tendencia érvényesült. A hagyományos formalizált jog alkalmazása a szokott magánjogi, peres és közbüntényes esetekben és a politikai ítélezés új körülményeknek megfelelő alkalmazása. Kezdetben a húszas-harmincas évek, valamint a világháború alatt formalizált jogszabályokat vették alapul, továbbá törvényerejű miniszterelnöki rendeleteket alkottak olyan cselekmények szankcionálására, amelyeket korábban jogszabály nem rendezett például a háborús és népellenes bűntettek.

---

¹¹ Kahler, 2008, 27-30. o.

¹² ua. 31. o.

Ez a kettősség a joggyakorlat személyi, szervezeti és intézményi feltételeiben is megjelent. Ehhez kapcsolódik a megtorló, politikai büntető szándékot jelző mozzanat, a bírói kar cseréje, illetve a laikus elemek bevonása az ítélkezésbe. Különleges, vagy minősített esetekben bevezették a statáriális ítélkezést. Általánossá vált a rendőrbíráskodás, és a régi törvényszéki szervezet mellett kialakították a népbírói rendszert.¹³

Magyarországon az 1944/1945-ös folyamatban megvalósuló események között bontakozott ki a „fasisztamentes Magyarország” létrehozását célzó „számonkérő” rendszer, valamint annak a működése. Ebben a folyamatban - az igazoló eljárás, az internálás, a német kitelepítés, a népbíráskodás során – nem csak azokat a személyeket vonták különböző bírósági eljárások hatálya alá, akik bűncselekményeket követtek el, hanem azokat is, akik a „forradalmi” átalakulás megvalósításának vélt vagy valós ellenzői lehettek.¹⁴

A népbírói rendelet 1945. február 5-én jelent meg a Magyar Közlönyben. Első módosításakor, 1945. május 1-jén lehetővé tették, hogy a népbírói fiatalkorúakra is kiszabhasson halálbüntetést akkor, ha a büntett elkövetésekor a fiatalkorú a 16. életévét betöltötte. Két további módosítást követően 1945 szeptemberében fogadták el az 1945: VII. tc.-t a népbírói bíróságokról. A 25 magyarországi népbírói bíróság – és azok kihelyezett tanácsai- 1956. október 23-áig 28459 főt marasztalt el.

Az Ideiglenes Nemzeti Kormány rendeletével létrehozott népbírói bíróságok politikai különbírói bíróságként ítélkeztek: egyrészt a korábbi törvények által is közönséges büntettnek minősített esetek elkövetőit, másrészt azokat vonták felelősségre, akiknek cselekményeit a rendelet minősítette bűncselekménnyé.

A politikai rendőrség, a HM Katonapolitikai Osztálya által elfogott gyanúsítottak – abban az esetben, ha ügyüket alkalmasnak találták – először a népügyészségre kerültek. Ezt követően a vádlottakat a népbírók elé állították.

A klasszikus jogelveket, mint pl. a nullum crimen sine lege elvét elvetették. A pártpolitika által befolyásolt ítélkezés alárendelődött a hatalmi elit politikai céljainak, és a megfélemlítés eszközévé vált. A népbírói bíróságok döntéshozatala gyakorta azért volt törvénysértő, mert olyan koholt vádak alapján elfogott személyeket is elmarasztaltak,

---

¹³ Zinner Tibor: XX századi politikai perek, Budapest, 1999, Rejtjel Kiadó, 27-28. o.

¹⁴ Szakács-Zinner, 1997, 182-183. o.

akik az 1944-1945-ös időszak előtt nem álltak politikai szolgálatban. Az illegalitás rendszerint a nyomozati szakaszban volt meghatározó. Az előre kitervelt, fizikai kényszerrel elért „beismerő vallomások” – pl. a „Beismerem, hogy fasiszta beállítottságú voltam” – kezdetű jegyzőkönyvek illetve a hamis tanúvallomások is ebbe a sorba tartoztak.¹⁵

A hatóságokat azonban nem zavarta a vallomások hiteltelensége. A hatalom, illetve a bíróság nem abban volt érdekelt, hogy megbízható, pontos leírást kapjon arról, mi történt, hanem abban, hogy a vádlott saját szavaival járuljon hozzá a megszerkesztett tényálláshoz. A vádlott közreműködésére nem csak a kihallgatás során, hanem a tárgyalás alatt is szükség volt. A kihallgatási szakaszban a legkisebb cél a vádlott vallomásának aláírással történő hitelesítése volt. A vád a vallomáson alapult, a vádlottnak saját magának kellett bizonyítania bűnösségét. A beismerő vallomásnak további szerepe volt a tárgyaláson: a bíróság ereje által megtört, bűnét elismerő vádlott az ellenség megsemmisülését jelképezte.¹⁶

A jogszabályok szerint a védő csak olyan gyanúsítottal léphetett kapcsolatba, akinek a vádirata már elkészült. Számos alkalommal előfordult, hogy a népügyészek huzamosabb ideig nem hallgatták ki a vádlottakat, s a védők ilyenkor tehetetlenek voltak. Sokakat ok nélkül hurcoltak meg. Az ilyen személyek ártatlanságát a népügyészség csak később állapította meg, és ekkor helyezte őket szabadlábra. Ellenkező esetben az eljárás tárgyalással folytatódott, ilyenkor a védelem csak utólag terjeszthette be a bizonyítékait, amire gyakran pótnyomozás következett. Az ügyek ennek következtében gyakran húzódtak el sokáig.¹⁷

„Az első ítéletet a Budapesti Néptörvényszék dr. Major Ákos vezette tanácsa hirdette ki 1945. február 3-án. Az MKP Titkársága arról határozott, hogy „a népbíróságok készítsék elő folyamatosan az ügyeket, hozzanak ítéleteket, de halálos ítéletet nem hajthatnak végre. A halálos ítéleteket fel kell terjeszteni Debrecenbe,” az ott létrejövő NOT-hoz.”¹⁸

---

¹⁵ Zinner, 1999, 31. o.

¹⁶ Rév István: A koncepciók színjáték, Rubicon IV. évfolyam 1-2. szám 53. o.

¹⁷ Szakács – Zinner, 1997, 207. o.

¹⁸ ua. 185. o.

A népbíróságok működése három nagy szakaszra bontható: 1945-1948 tavasza között, ekkor került sor az ítélezések többségére, erre bizonyítékként szolgál az is, hogy 1948 januárjában 15 népbíróságot szüntettek meg. A következő periódus 1949 tavaszáig tart, ekkor a megszűnt népbíróságoktól átvett ügyeket fejezték be. 1950 tavaszára a már centralizált népbírósági rendszer utolsó tanácsai is befejezték munkájukat. A folyamatban maradt eljárásokat a többi, már nem különbíráskodási rendszerben ítélező bíróság vette át.

A népbíróságok fokozatosan szűntek meg, legutoljára a Szegedi Népbíróság. A megszűnések után rendelkezésre álló statisztikai adatok alapján 90551 főt állítottak népügyészség elé, 1950 áprilisáig 87 417 személy ügyét fejezték be. Minden második gyanúsított – 42 066 fő – ügye vádemeléssel zárult, 23 939 fő esetében pedig pótnyomozás volt szükséges. Azokkal szemben, akikkel nem emeltek vádat, megszüntették az eljárást. A népbíróságok elé 59 429 főt állítottak, elmarasztaló ítéletet kapott 26997 fő, azaz a népügyészségek elé állítottak közel kétharmadát ítélték el. A kivégzettek száma 1951. február 24-én 227 fő volt.

Az ítéleteket első fokon a szakképzett tanácsvezetőkől és laikus – politikai szervek által kirendelt – népbírákból álló tanácsok hozták. Másodfokon a Népbíróságok Országos Tanácsa, röviden a NOT szakképzett jogászai ítéleztek. Itt javarészt enyhítő határozatokat hoztak a törvényesség és a jogegység érdekében. Ez azért történt, mert az első fokon eljáró népbírósági tanácsok az elkövetett büntettekkel arányos ítéleti mértéket döntéseikben nagymértékben meghaladták. A NOT bíráit ezért számos esetben megalapozatlan kritika érte. 1946 őszétől, az ÁVO létrejötte után a felmentetteket vissza kellett vinni a politikai rendőrséghez, ami törvénytelen módon internálhatta őket, mintegy harmadfokú fórumként a népbíráskodás kommunista bírálatait képviselve.

Az 1946. VII. tc.-t „hóhértörvénynek” nevezték. A hatalom erőszak jellegének kibontakozása során a nyomozó szervek, illetve a népbírósági külön tanácsok feladatuk kapták, hogy ne csak megakadályozzák a „fasiszta vagy burzsoá reakciós” törekvéseket, hanem részt vállaljanak a kommunista diktatúra megteremtésében. Ennek megfelelően változott és lett a pártérdek megvalósítója a bírósági eljárás.¹⁹

A törvény a korábbi politikai bűncselekményekre vonatkozó rendelkezéseket hatályon kívül helyezte, ezzel egyidejűleg új bűncselekmény-fogalmakat vezetett be. A

---

¹⁹ Zinner, 1999, 32-33. o.

büntetőjog kidolgozott fogalomrendszere korábban az önkény kizárásának biztosítékaként szolgált. Éppen ezért szüksége volt a hatalomnak arra, hogy a jogi fogalomrendszert átalakítsa, melynek eredménye az lett, hogy a jogi fogalmakat politikai fogalommal helyettesítették. Például a „jogellenesség” büntetőjogi fogalmát a „reakciós” parttalan politikai fogalma váltotta fel, ami az abban az időszakban mindenkire vonatkozott, aki nem kommunista vagy a kommunista politika támogatója.²⁰ A széleskörűen értelmezhető fogalmak hozzájárultak ahhoz, hogy a népbírói ötös- vagy különtanácsok a jogszabályt a mindenkori politikai megítélésnek kedvezően alkalmazzák. A törvény a hatalom erőszak jellegének erősödését mutatta. Olyan rendelkezés volt, ami 1946. március 23-tól megtorlásra adott felhatalmazást az igazságügyi szerveknek. A mesterségesen felépített összeesküvések, a kémkapcsolatokká merevített tárgyalások valamint a mondvacsinált szabotázsok is ennek az erőszaknak a produktumai. Ennek következtében megnövekedett azoknak az igazgatási, összeesküvés, kémkedési és szabotázs eseteknek a száma, amelyekben a politikai szempont fontosabb volt a tényállásnál. Így az eljárások a megfélemlítésre, pozicionális helycserékre, riválisok likvidálására, az ellenség tömeges megjelenítésére, irányzatok, pártok lejáratására, vagyoneklobzásra adtak alkalmat.²¹

1950 elejéig az 1946. VII. tc. alapján elítéltek száma 5861 fő volt, ez 1956 őszéig közel 38 ezerrel megnőtt. A tíz év alatt 42 679 személyt marasztaltak el, a kivégzettek száma hozzávetőlegesen 500 fő.

A rögtönbíráskodás Magyarországon Nagydorogon kezdődött 1945. február 27-én. A helyi képviselő-testület állította fel a statáriális bíróságot a polgári tolvajlások meggátolása végett. A bíróság eltérő tartalmú közmunkára ítélt azokat, akik vétettek a törvény ellen. A klasszikus értelemben vett rögtönbíráskodást az Ideiglenes Nemzeti Kormány 9600/1945-ös rendeletével vezette be az erőszakos bűncselekmények elterjedése következtében. Az 1945. október 18-án kihirdetett rögtönbíráskodás a bűncselekmények zömét fogta át, és halálbüntetést tett lehetővé, a bűnösséget egyhangúan állapították meg. 1948-tól korlátozták a rögtönbíráskodást, ami szintén a politikai elit céljait kiszolgáló intézmény lett. 1948. szeptember 29-től 15 féle bűncselekményre korlátozták a statárium hatályát: gyilkosság; szándékos emberölés;

---

²⁰ Kahler Frigyes: A vörös ingovány foglyai, Budapest, 2014, Kairosz Kiadó, 31. o.

²¹ Szakács-Zinner, 1997, 195-196. o.

rablás; robbantószer és robbanóanyag előállításával, beszerzésével és használatával elkövetett bűntett; lőfegyver és lőszer engedély nélküli tartása; gyújtogatás.

„Az 1953-as kormány-előterjesztés szerint a gyakorlatban a nyomozószervek „rendkívül tágasan értelmezték azt a törvényes rendelkezést, hogy a rögtönbíráskodás alá tartozó bűncselekményekkel terheltet haladéktalanul ügyészség elé kell állítani. Az ügyészek szemethúnytak annak a rendelkezésnek a megszegése felett, hogy a rögtönbíráskodás alá tartozó ügyben nincs helye alakszerű nyomozó eljárásnak. A bíróságok pedig az eljárás gyors és kívánalmaknak megfelelő befejezése érdekében sokszor felületesen, a bizonyítékok lelkiismeretes mérlegelése nélkül hoztak ítéleteket.”²²

A vádlottak valójában tisztában voltak ártatlanságukkal. Ha nem lett volna egyértelmű, hogy a vádlott is tisztában van ártatlanságával, a hatalom nem használhatta volna a színjátékot arra, amire kitervelték: megmutatni, és megértetni a nézőközönséggel, az ország egész lakosságával, hogy itt ártatlan emberek is elítélhetőek, és az igazság és a jog figyelmen kívül hagyása esetén nincs senki, aki nyíltan szólni merne.²³

Az egyházi személyek és szervezetek üldözése

Az egyházi személyek ellen mind az 1945: VII. tc, mind az 1946: VII. tc. alapján indultak eljárások. Ezek különböző egyházakhoz tartozó, eltérő rendű és rangú személyekre terjedtek ki. A hívők, illetve az egyházi személyekkel szemben alkalmazott eszközök hozzávetőlegesen megegyeztek a másokkal szemben alkalmazottakkal. Az eljárások célja az egyházak gazdasági erejének csökkentése, az oktató-nevelő funkció megszüntetése, valamint az egyházi személyek közéleti aktivitásának visszaszorítása volt. 1946-tól a fő célpontként még nem a zsidóság és a cionista vezetők, hanem Mindszenty József személye szolgált.²⁴ Mindszenty pere mellett meg kell említeni a dr. Ordass Lajos bányakerületi evangélikus püspök ellen folytatott eljárást is. A vád „külföldi adóssal szemben fennálló követelés bejelentésének szándékos elmulasztása” volt. Az igazi ok azonban abban rejlett, hogy Ordass Lajos nem volt hajlandó önként

---

²² Szakács – Zinner, 1997, 199-200. o.

²³ Rév István: A koncepciók színjáték, Rubicon IV. évfolyam 1-2. szám 54.o.

²⁴ Szakács – Zinner, 1997, 269.o.

felajánlani államosításra az evangélikus egyházi iskolákat. A püspököt az „evangélikus Mindszenty” jelzővel illették, ami akkoriban vádnak minősült. Az eltávolításához a legcélravezetőbb eszközként a bírósági eljárás szolgált. Ordass Lajos alig két hónapig, ideiglenesen töltötte be az evangélikus egyházfő posztját, s ez alatt az idő alatt az intézmény nem kapott segílyt. Később ugyan kapott, de ekkor azzal vádolták, hogy 91 000 dollár erejéig deviza-bűncselekményt követett el. Voltaképpen alaptalanul ítélték el. A tanácsvezetőt, aki a főpap felmentésére szavazott, majd különvéleményét írásba foglalta, előbb felmentették állásából, később pedig eltávolították a bírói karból. Az ügyész ezzel szemben a valutaügyészség vezetője lett. A koncepciós per az egyházi iskolák államosítását ellenző püspök eltávolításán kívül mást is eredményezett: kifejezte, hogy a főpapi tisztség sem óv meg az államnak való kiszolgáltatottságtól. Az 1956. október 5-én kihirdetett rehabilitációs ítélet megállapította, hogy a püspök a bűncselekményt nem követte el, így az „ellene emelt vád alól bűncselekmény hiányában” a Legfelsőbb Bíróság felmentette.

Mindszenty József 1945. augusztus 16-án került a római katolikus egyház élére. Hitéleti és egyházpolitikai elveiből nem engedett, közismerten meg nem alkuvó személy volt. Magatartása monarchia-pártiságot mutatott. 1947 nyarán az USA-ban találkozott Habsburg Ottóval. A hatalomnak ez elég volt ahhoz, hogy Mindszentyt „legitimista-monarchista összeesküvő”-ként deklarálják. Rákosi a pert különös figyelemmel kísérte, azt is elrendelte, hogy milyen rendszer szerint kell összefoglalni a hercegprímás „bűnös” tevékenységét. A Budapesti Népbíróság a nyilvános tárgyalást 1949. február 3 és 8. között, három napon át tartotta.²⁵ Február 8-án életfogytiglan tartó fegyházbüntetésre ítélték. 1956. október 30-án szabadult. Ítéleteit a Fővárosi Bíróság 1990-ben semmissé nyilvánította.²⁶

A bíróság politikai nyomás alatt

„Ries István igazságügy-miniszter – aki maga is Rákosi börtönében halt meg – 1949. november 18-án a Legfelsőbb Bíróság teljes ülésén a bíróságot nyíltan az osztályharc eszközeként mutatta be: „A Népköztársaságban minden hatalom a munkásságnak és a

---

²⁵ Szakács – Zinner, 1997, 425-439.

²⁶ Zinner, 1999, 44. o.

dolgozó parasztságnak a kezében van. Ezt a hatalmat arra használja az állam, hogy eltávolítsa és megszüntesse a kapitalizmus utolsó maradványait az országban. Az állam ezt a célt a proletárdiktatúrával éri el, vagyis a Magyar Népköztársaság Állama a proletárdiktatúra funkcióját tölti be. Minden állami szerv működését ennek a gondolatnak kell áthatni [...] A bíróság igenis politikai működés [...] az állami életben minden megnyilatkozás csakis politikai célt szolgál. Nem tagadjuk, hogy a bíraskodásnak politikai célt kell betölteni [...] Aki a marxizmus-leninizmus eszméitől elzárkózik, az a bíró a jó törvények alapján sem fog olyan helyes ítéletet hozni, amely a népi demokráciának megfelel.”

Az elbocsátott bírók helyét a 4181/1949 MT rendelet alapján létrehozott Büntetőbírói és Államügyészi Akadémia kétéves tanfolyamát elvégzett személyek töltötték be, akikre az igazságügy-miniszter szerint „bátran rá lehet bízni az osztályharcos ítélkezést”. Az 1949-es Alkotmány 41. § (2) bekezdése, miszerint „a bírák függetlenek és a törvénynek vannak alárendelve” nem érvényesült. A jogállami alapelvek közül néhányat rögzítettek ugyan a törvényekben, de gyakorlati alkalmazásukat az alacsonyabb rendű szabályozás pl. rendeletek, vagy a pártutasítás lehetetlenné tette.

Azok a bírák, akik a törvényben megfogalmazott alapelveknek megfelelően, függetlenségükkel élve ítélkeztek, tettük miatt börtönbe kerültek. Példaként említhetjük meg azt az esetet, amikor dr. Rákossy Árpád tanácselnökre és dr. Bakkay Tibor bíróra 6-6 év börtönbüntetést róttak ki, mert felmentették azt a vádlottat, aki egy ittas, fegyverrel támadó szovjet katonát önvédelemből leszúrt. Ugyanebben az ügyben szabadságvesztésre ítélték dr. Borzó Györgyöt a kecskeméti államügyészség vezetőjét, valamint a beosztott ügyészt és az ítélőtanács fogalmazóját is.

Az alsóbíróságok ítélkezését az ÁVO és az ÁVH ellenőrizte. A bírói ítéleteket még a jogerőre emelkedés előtt meg kellett küldeni a rendőrhatóságnak. Ezeket a BM IV/8 Információs csoportja ellenőrizte és bírálta, majd észrevételeit megküldte a Igazságügy-minisztériumnak.

A tárgyalások kitűzésének ideje, az esetleges halasztás is az osztályharc részeként szolgált.

A jogállamiság megköveteli, hogy a büntetőügyekben az eljárás legsúlyosabb szakasza a bírósági tárgyalás legyen. A kommunista diktatúrában ez a nézet nem érvényesült, az eljárás súlypontja a nyomozati szakaszra tolódott. A bíróság szerepe végeredményében

formálissá vált, a nyomozati szakaszban kikényszerített – megdönthetetlen - vallomások döntötték el az ügyeket. A bíróság súlyának csökkentésével egyidejűleg az ügyészség hatalmát növelték. Az ügyész jogosítványait olyan elemekkel egészítették ki, amelyek korábban bírói monopóliumba tartoztak. Továbbá a bíróságnak kötelessége volt az ügyész figyelmét felhívni olyan vádemelési lehetőségekre, ami miatt az ügyész eredetileg nem emelt vádat.

A védelem hatékonysága elenyésző volt, nem csak azért, mert a nyomozati szakasz során létrejött vallomás döntötte el a pert, hanem mert a védők tartottak a politikai rendőrségtől, ezért a védelmet is úgy látták el, hogy az rosszallást az ügyészség részéről ne váltson ki. A szabad ügyvédi pályán praktizáló ügyvédek névjegyzékbe foglalták, és megkezdődött az ügyvédek ügyvédi munkaközösségekbe sorolása. A titkos minősítésű, ún. „00”-ás ügyekben – ezek katonai és politikai ügyek voltak – a szabad védőválasztás elve sem érvényesült tisztán. Itt ugyanis csak azok az ügyvédek járhattak el, akik a politikai rendőrség állambiztonsági megbízhatósági vizsgálatát követően lajstromba kerültek.²⁷

A fent említetteket Faludy György Pokolbéli víg napjaim című kötetében írt története egyedülálló módon foglalja össze:

„ Koch Hugó mérnököt – amit személyesen is jól ismert – Rákosi a Meinel-féle, államosított teaüzletek vezérigazgatójává nevezte ki. Egy napon Koch, Galba nevezetű sofőrjével a gödöllői országúton hajtott; Magyarország leghíresebb kanyarodóját, a hajtúkanyart vették, amikor velük szemben három szabálytalanul hajtó, óriási autó fékezett csikorogva; az elsővel majdnem összeütköztek. Az elsőből kiszállt néhány ávos. A második számú autóból kiszállt Rákosi Mátyás. Amikor felismerte Kochot, megölelte, bocsánatot kért kísérői miatt, akik rosszul hajtottak, kézcsókját küldte Koch feleségének, és visszaült kocsijába. Elindult az első autó, a második Rákosival, a harmadikból pedig kiszálltak az ávosok, és vasra verték Kochot meg Galbát. Nem az ÁVÓ-ra, hanem a törvényszékre vitték őket, ahol Rákosi élete ellen tervezett merénnyel vádolták mindkettőjüket. Kochnak megengedték, hogy ügyvédet fogadjon.

---

²⁷ Kahler, 2014, 44-45. o.

Az ügyvéd beszélt védencével, felment Rákosihoz az Akadémia utcai pártházba. Rákosi vérveres lett a dühtől, amikor meghallotta, mi történt. Megköszönte az ügyvédnek a felvilágosítást, s megígérte, hogy védenca két órán belül szabad lesz. Öt perccel később, amikor az ügyvéd boldog mosollyal kilépett a pártház kapuján, ávos autóba gyömöszölték, és Kistarcsára vitték. Ezek után Koch egy Rigó nevű, kövér, vörös képű bíró elé került, úgy, hogy az utolsó pillanatban rendeltek ügyvédet melléje. Az ügyvéd kijelentette a tárgyaláson, hogy ilyen gazemberre, mint védenca, aki Rákosi ellen merényletre bujtotta fel alávaló sofőrjét, nem kíván mást, csak kötelet, méghozzá jó szorosat. A bíró ennek ellenére, a vádlott legnagyobb elképedésére, felmentette. Amikor tárgyalás után – virággal kezében – sofőrjével együtt kilépett a törvényszék kapuján, az ávosok mindkettőjüket elfogták. Kistarcsán találkoztak első ügyvédjükkel, aki ott is maradt, míg Koch és Galba Recskre került. A szomszédos barakkban aludtak, egymás mellett. Rigó, a kövér, vörös képű bíró, aki felmentette őket, az Északkeleti Betörés mellett aludt, közvetlenül alattam.”²⁸

Közkegyelem

„Az 1948. évi közkegyelem mintájaként egy 1921. évi ügyészi végzés szolgált: „...gyanúsítottak, a terhükre rótt cselekményeket az 1918. október hó 31-ik óta bűnösen felidézett haza és társadalom ellenes forradalmak idején a magyar faj és nemzeti eszme ellen elkövetett cselekmények által felkeltett közelkeseredés és menthető felháborodás alatt, abban a téves meggyőződésben követték el, hogy cselekményükkel a magyar faj és nemzeti eszme érdekeit szolgálják, minthogy továbbá arra nézve terhelő adat egyáltalán nem merült föl, hogy a terhelteket cselekményüknél önző haszonszerzés vezette volna...”

A közkegyelemről szóló, 1948: VI. tc.-t 1948. február 1-jén hirdették ki. A törvény elméletileg három kategóriát érintett. Vonatkozott azokra a személyekre, akik a népellenes cselekmények meghatározott köre esetében bűnpártolásért két évet nem

---

²⁸ Faludy, 1989, 374. o.

meghaladó büntetést kaptak, valamint akikre 1945. április 4-e előtt kettő, vagy 1946. február 1-je előtt egy évet meg nem haladó büntetést szabott ki a bíróság. Magába foglalta azokat is, akik ellen 1946. február 1. előtti bűncselekményeik miatt indítottak eljárást, és perük öt évnél kisebb mértékű ítélettel zárult. Továbbá kiterjedt azokra, akik vagyon elleni vétség miatt 1946. február 1. és augusztus 1. között egy évet meg nem haladó büntetésre ítélték.

A rendelkezés fő indítéka politikai megfontolású volt. Kegyelemben részesítették az ún. népítéletek elkövetőit, azokat, akik a régi rendszer „bűnösei” ellen „felháborodás hatása alatt, vagy abban a meggyőződésben, hogy a demokratikus átalakulás ügyét szolgálják” követtek el bűncselekményt 1946. augusztus 1-ig. ennek következtében mindenki amnesztiát kapott, a tett súlyára, az ítéletre való tekintet nélkül, és függetlenül attól, hogy az ügyet lezárták-e. Az aktus kifejezte, hogy a bűnelkövetés, valamint az önbíráskodás osztályharcos alapon megengedett.²⁹

Megtorlások 1956 után

1956. november 4-ét követően a hatalom helyreállítása után célul tűzte ki, hogy megtalálja azokat, akiket felelőssé tehet a történelemért, ezzel bizonyítva, hogy a szocializmus megvalósítása tovább folytatódik Magyarországon. A megtorlás során négy rendelet alapján hoztak elmarasztaló ítéleteket a bíróságok: a statáriumról, a gyorsított eljárásról, a Legfelsőbb Bíróság Népbírói Tanácsáról és a megyei népbírókról alkotott jogszabályok adtak erre lehetőséget.

---

²⁹ Szakács – Zinner, 1997, 208-209. o.

A NET az 1956: 28. és 32. sz. törvényerejű rendeleteivel vezette be a statáriális bíráskodást, mi az 1956. december 11-én és 13-án kihirdetett jogszabály alapján 1957. november 3-áig folyt a katonai bíróságokon.

Az 1957: 4. sz. törvényerejű rendelettel bevezették a gyorsított büntetőeljárás alapját, melyet 1957. június 15-ödikéig használtak fel. A rendelet szerint kivégezhető volt az a fiatalok, aki a büntett elkövetésekor már betöltötte a 16. életévét.

Az 1957:26. sz. törvényerejű rendelet alapján felállították a Legfelsőbb Bíróság Népbírószági Tanácsát, ami 1957. április 6. és június 15. között hozott határozatokat. Az NET rendeletével feloldotta a súlyosítási tilalmat: „ a Népbírószági Tanács – a figyelembe jövő összes körülmények kellő mérlegelése alapján – a felmentett terheltet akkor is elítélheti, illetőleg büntetését akkor is súlyosbíthatja, ha terhére az ügyész fellebbezést nem jelentett be.” Ez biztosíthatta, hogy a bíróság minden ügyben a politikai vezetés által elvárt ítéletet hozza.

A népbíráskodás bevezetésével felszámolták a rendes bíróságok jogosultságát még a csekély jelentőségű politikai ügyekben is, és a szakképzett bírakat alárendelték a szakképzetlen katonai ülnököknek, népbíráknak. A különböző jogszabályok úgy épültek egymásra, hogy elrettentő hatásukat nem lehetett kikerülni, senki sem mentesülhetett attól, amit a felsőbb vezetés neki szánt.

Az összetett ítélkezési rendszer során a politikai elítéltek száma 1956 decemberétől 1963 végéig 21588 fő, köztük 229 személy, akit 1956 miatt ítétek halálra, vagy szabadságvesztésre. A legtöbben, 7210 személy tiltott határátlépést, vagy annak elősegítését, feljelentés elmulasztását illetve embercsempészt követtek el. Izgatás miatt 6673, összeesküvés, valamint lázadás miatt 4450, fegyverrejtegetésért 3211, hazaárulásért, ellenség támogatásáért és kémkedésért pedig 44 főt ítétek el. A megtorlás legismertebb pere az 1958 júniusában tárgyalt Nagy Imre és társai ügy volt.³⁰

A semmisségi törvények

A rendszerváltás után fontos szerepet kapott a koncepciós perek „korrigálása”.

Az 1989. évi XXXVI. törvény az 1956-os népfelkeléssel összefüggő elítélések orvoslásáról, az ún. „első semmisségi törvény”. A törvény általános indoklásába

---

³⁰ Zinner, 1999, 49-54. o.

foglalt mondat „1956-os események valóságú, mai értékrendünk szerinti értékelése, és ennek magas szintű jogszabályban való kinyilatkoztatása az egyik állomás a közmegegyezés és társadalmi megbékéléshez vezető úton.” már lényegesnek tartja az 1956-os események átgondolását. A törvény leglényegesebb szakaszai: „1.§. Az 1956. október 23. és 1963. április 4. között, a népfelkeléssel összefüggésben elkövetett politikai bűncselekmény, valamint ezzel bűnhalmazatban – a harci cselekmények során – elkövetett emberölés, rablás, közveszély okozás vagy személy elleni erőszak miatti elítélések semmisnek tekintendők.” Az első szakasz miniszteri indoklásából kiderül, hogy a semmisnek tekintés három féleképpen valósulhat meg: jogi, politikai, valamint erkölcsi rehabilitálással. „2.§. A Legfelsőbb Bíróság – a legfőbb ügyész indítványára, illetve az elítélt vagy hozzátartozója kérelmére – semmisnek nyilvánítja az 1. §-ban meghatározott időhatáron belül, a népfelkeléssel összefüggésben méltányolható körülmények között elkövetett köztörvényes bűncselekmény miatti elítélést.”

Az 1990. évi. XXVI. törvény az 1945 és 1963 közötti törvénysértő elítélések semmissé nyilvánításáról, az ún. „második semmisségi törvény”. Az első semmisségi törvényhez képest a második már átlépi azokat a határokat, amiket az első még elkerült. A törvény preambuluma a következőket tartalmazza: „ Az Országgyűlés fájdalommal emlékezik meg arról, hogy a második világháborút követően a Magyarországon létrejött sztálinista államhatalom – megfosztva az országot függetlenségétől, megcsúfolva az emberiességet, az igazságot és a jogot - ártatlan állampolgárok százezreitől vette el a szabadságukat, sokuktól az életüket is. A börtönökből és internáló táborokból szabadultak számkivettként éltek saját hazájukban. A törvénytelenül elítéltek ügyeiben gyakorolt közkegyelmi elhatározások alkalmatlanok voltak a sérelmek orvoslására, mert az el nem követett bűnök nem bocsáthatók meg.”

Az 1990. évi XXVIII. törvény az 1956 októberi forradalom és szabadságharc jelentőségének törvénybe iktatásáról rendelkezik. Az 1990. tavaszán tartott országgyűlési választásokat követően a megalakuló Országgyűlés első ülésén megalkotta az összesen két szakaszból álló törvényt, ami rövidsége ellenére egy antidemokratikus rendszer végső felszámolásához adta meg a jogi, politikai, társadalmi alapot, azáltal, hogy kimondta: „1.§. Az Országgyűlés az 1956. évi forradalom és szabadságharc emlékét törvényben örökíti meg.2.§. Október 23-át, az 1956. évi forradalom és szabadságharc kezdetének, valamint a Magyar Köztársaság 1989. évi kikiáltásának napját nemzeti ünneppé nyilvánítja.”

Az 1992. évi. XI. törvény az 1963 és 1989 között elkövetett egyes állam és közrend elleni bűncselekmények miatt történt elítélések semmissé nyilvánításáról, az ún. „harmadik semmisségi törvény”. Az 1963-as kádári amnesztia után is hatályban maradtak azok a rendelkezések, amelyek lehetővé tették az 1956-1963 közötti elítéléseket. Így továbbra is megmaradt a lehetőség az eljárások újraindítására és alapot adtak az amnesztiában nem érintett fogva tartottak büntetés végrehajtási intézetben tartására. A rendelkezések egyrészt a büntetőjog, másrészt a szabálysértési jog segítségével voltak megvalósíthatók. Ezek a törvény megfogalmazásában ellentétben álltak „az Alkotmányban foglalt alapelvekkel (...) ellentétes volt az emberi jogokra vonatkozó általános elismert elvekkel és szabályokkal (...) a társadalom erkölcsi értékrendjével. (...) Így semmissé kell nyilvánítani többek között az összeesküvés, a lázadás, az izgatás, a közösség megsértése, a tiltott határátlépés, a rémhírterjesztés, a bűnpártolás miatt 1963-1989 közötti elítéléseket (...) ha a bűncselekmény elkövetése az 1978. évi 8. törvényerejű rendelettel kihirdetett Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányában rögzített alapjogok gyakorlását vagy az abban foglalt elvek és célok megvalósítását jelentette.”

A 2000. évi. CXXX. törvény az 1956. évi forradalom és szabadságharc utáni leszámolással összefüggő elítélések semmisségének megállapításáról, az ún. „negyedik semmisségi törvény”. A törvény preambuluma alapján meg kell semmisíteni azokat a rendeleteket is, amelyek az 1956. évi cselekmények elítélésének eljárásjogi alapját adták: „Az 1956. évi forradalom és szabadságharc miatt elszenvedett törvénysértések maradéktalan orvoslása érdekében indokolt, hogy a leszámolást kiszolgáló eljárási jogszabályok alkalmazásával történt elítélések tekintetében a törvényhozás hasonló értékítéletet fogalmazzon meg.”³¹

Összegzés

A II. világháborút követő kommunista hatalomátvétel folytán Magyarországon megkezdődött a szovjet típusú diktatúra kibontakozása. Ennek meghatározó eleme volt a politikai ellenfelek likvidálása, valamint a kommunizmus „ellenségeinek”

---

³¹ http://mult-kor.hu/20081106_koncepcios_perek_az_1956os_forradalom_utan?pidx=6
2015. május 13.

felszámolása. Az ellenállás megtörésének egyik leghatásosabb módja a koncepciós perek által nyújtott „lehetőségek” kihasználása volt: „a bunkó primitív fegyver, a puska fejlettebb fegyver, de legjobb fegyver a bíróság”.³² Ezek a perek alkalmat szolgáltatottak arra, hogy a politikai célokat érvényesítsék. A hivatásos bírákat elmozdították pozíciójukból, helyükre a párt által delegált személyek kerültek. A bírói függetlenség elvét teljes mértékben elvetették, a döntéshozók számos esetben utasítást kaptak, ha valamely bíró megkísérelt a klasszikus jogelvek alapján igazságot szolgáltatni, hasonló sorsra jutott, mint a vádlott. A bíróság ily módon a pártapparátus kiszolgálójává vált. Az újonnan hozott törvények tág fogalmi keretei, valamint a nyomozati szakasz folyamán felhasznált „eszközök” lehetővé tették, hogy bárkit elítéljenek. A koholt vádak alátámasztásául szolgáló beismerő vallomásokat fizikai erőszak alkalmazásával, vagy zsarolás útján szerezték meg. A koncepciós perek a társadalom egészére hatással voltak, célba vette mind az osztályidegeneket, mind a munkásokat és a parasztokat. Az egyház sem térhetett ki a tisztogatás elől, és a párttagok sem voltak kivételek. Az eljárások így a megfélemlítés eszközévé váltak. Jelképezték, hogy a hatalom akaratának mindenki kiszolgáltatott, erőszakszervei elől pedig senki és semmi sem menekülhet.

---

³² Zinner, 1999, 55. o.

Irodalomjegyzék

Monográfiák:

Faludy György: Pokolbéli víg napjaim, Budapest, 1989, Magyar Világ Kiadó Kft.

Kahler Frigyes: A vörös ingovány foglyai, Budapest, 2014, Kairosz Kiadó

Kahler Frigyes: Jogállam és diktatúra II., Budapest, 2008, Kairosz Kiadó

Szakács Sándor – Zinner Tibor: A háború „megváltozott természete”, Budapest, 1997, Genius Gold Rt.

Zinner Tibor: XX. századi politikai perek, Budapest, 1999, Rejtjel Kiadó

Folyóiratok:

Rév István: A koncepciós színjáték, In: Rubicon, 4. évf., 1-2. szám, Budapest, 1993.

Sipos Péter – Zinner Tibor: A szovjet koncepciós perek hátteréhez: 1. rész, In: Belügyi Szemle, 28. évf., 7. szám, Budapest, 1990.

Internetes hivatkozás:

http://mult-kor.hu/20081106_koncepcios_perek_az_1956os_forradalom_utan?pIdx=6

2015. május 13.

